

ZAVOTÇU, Gencay (2014). “Yunus Emre Dîvânı’nda İlim ve Bilge”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.259-279 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Gencay ZAVOTÇU*

YÛNUS EMRE DÎVÂNI’NDA İLİM VE BİLGİ

1 3. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. Yüzyıl başlarında Anadolu’da yaşayan Yûnus Emre, çağdaşı Mevlânâ ile birlikte Türk kültür tarihinde sevgi, hoşgörü, barış ve kardeşlik sembolü olmuş önemli bir şahsiyettir. Dînî-tasavvufî kimliğinden dolayı genellikle eren (velî), miskin, sûfî ve âşık sıfatlarıyla anılan Yûnus Emre’nin, bunların yanısıra âlim (bilgin), hakîm, mu’allim (öğretmen), şâir, kılavuz (rehber), ahlâkçı (veya ahlak adamı) v.b. olumlu sıfatlarla anılması da mümkündür. Şiirlerinde dînî-tasavvufî konuları öğretici/kavratıcı bir tavır içerisinde sunması öğretmen sıfatını öne çıkarırken hüküm içerikli söz, mısra, beyit ve şiirler de onun âlim, hakîm, rehber ve ahlâkçı (veya ahlak adamı) sıfatlarını doğrular mâhiyettedir.

Yûnus Emre Dîvânı’na titiz ve dikkatli bir bakış onda farklı konulara değinen geniş bir bilgi yelpazesi ile karşılaşır. Dînî-tasavvufî konular ağırlıklı olmak üzere Dîvân’ın muhtelif konularda okuyucuya bilgi sunan ansiklopedik yapısı Yûnus Emre’nin âlim (bilgin), hakîm, mu’allim (öğretmen), kılavuz (rehber), ahlâkçı (veya ahlak adamı) ve hatta şâir sıfatlarıyla uyum içerisinde. Şiirlerinde işâret ettiği hususlardan hareketle ona yakıştırılan bu sıfatları Mevlânâ, Âşık Paşa, Gülşehrî ve Ömer Fu’âdî gibi farklı yüzyıllarda yaşamış sûfî ya da velîlerde de görmek mümkündür. Yûnus Emre’nin şiirine ustaca sindirdiği öğretici, eğitici ve kavratıcı kişiliğini fark edebilmek için şiirlerinde temas ettiği bilginin içeriğine ve çeşitliliğine (keyfiyetine ve kemmiyetine) odaklanmak gerekir.

Yûnus Emre Dîvânı’na bu düşünce ile yaklaşıldığında inanç sistemleri, ahlâkî konular, gelenek ve görenekler ya da inanışlar, dinler ve peygamberler tarihi, İslâm dini, coğrafya bilgisi, toplum bilimi (sosyoloji), psikoloji, astroloji (kozmozğrafya, felekiyyât), mantık ve hikmet, siyâset, mûsîkî v.d. bir çok konuda bilgi bulmak

* Doç. Dr. Bosna-Hersek Tuzla Üniversitesi.

mümkündür (Yûnus Emre'nin yaşadığı çağda Anadolu'da bilinen bilim dalları için bkz. *Ahmet Kartal, 2012;47-60*). Bu konuların yanında Yûnus Emre'nin bilgi verdiği ya da atıfta bulunduğu konulardan /hususlardan ikisi de ilim ve bilgidir. Devrinin sorumlu bir aydını olarak başta dîn ve tasavvuf olmak üzere farklı konularda okuyucuyu bilgilendiren Yûnus Emre'nin ilim ve bilgiden söz etmesi, ilim ve bilgiye atıfta bulunup önemini vurgulaması öğreticiliğinin hurâfe ya da rivâyetlere değil ilim ve bilgiye dayandığını düşündürür.

Dîvânı'ndan edindiğimiz izlenimlerden hareketle diyebiliriz ki Yûnus Emre'de ilim ve bilgiyle ilgili farklı algılar vardır. Başka bir deyişle, Yûnus Emre için ilim ve bilgi tek bir olgu ya da algı değil karmaşık ve katmanlı bir olgu ya da algıdır. İlim ve bilginin onda uyandırdığı intiba, farklı türlerinin ayrı bir değere sahip olduğu, farklı bir gözle incelenip/irdelenip değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu intiba, onu ilim ve bilgiyi belirli ölçütlere göre tasnife tabi tutmaya ve değerlendirmeleri de bu tasnîf ışığında yapmaya götürmüştür demek yanlış olmaz.

Yûnus Emre Dîvânı'nda ilim ve bilgi ile ilgili en belirgin ifâdeler, Dîvân'ın başka gazellerinde farklı söylemlerle de beyan olunan şu beyitlerde zikredilir:

*'İlim 'ilim bilmekdür 'ilim kendin bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur*

*Okumaktan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür*

(*YE Div., G 91/1, 2*)

Gazelin yukarıda zikredilen beyitleri ilk okuyuşta “*Nefsini bilen Rabbini bilir*” manasındaki “*Men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu*” (*el-Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, 2, 262; Elmalı'lı, Hak Dini Kur'an Dili, 8, 5817, Sadeleştirme, 9, 205*) sözünü hatırlatır. (Bu söz, bazı kaynaklarda hadîs olarak zikredilir. Ancak, önemli hadîs kitaplarında zikredilmeyişi onun büyüklerin sözü (kelâm-ı kibâr) olabileceği fikrini verir). Beyit, bu sözün manzum olarak sâde bir Türkçe ile söylenmiş hâli gibidir. Ancak, şâir hadîsi sadece meâlen ikitibâsla yetimmez, başka bir kaç beyitte de lâfzen zikreder:

*Men 'arefe nefsehu dirsın illâ degülsın
Melâikden yukarı seyrân arzû kılursın*(*YE Div., G 255/2*)

*Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu
Bildüm bunu buldum anı inkâr iden gelsün berü*
(*YE Div., G 287/5*)

Böylece, ilk beyitte söylenenler sözün diğer beyitte zikredilmesi ile de desteklenmiş olur. Her iki beyitte îma edilen düşünce ve söylenen sözlerden hareketle şunları söyleyebiliriz: Yûnus Emre'ye göre kişi okuyup tedris ederek önce ilmi öğrenmeli, öğrendiği ilmin yardımıyla nefsini bilmeli, nefsinden hareketle de Rabbini bilmelidir. Şâirin ikinci beytin ikinci mısra'ındaki söylemiyle “*bunu (nefsini) bilip bunu (Rabbini) bulmalıdır*”. Eğer okuma ve ilim tedrisi ne olduğunu öğretmiyorsa kişinin okuyup ilim öğrenmesi boş ve kuru bir emekle sınırlı kalır. Okuma ve ilim tedrisi kişiye kendini ve Rabbini tanımayı öğretirse o zaman amacına ulaşmış olur. Beyti, bilenler ile bilmeyenler arasındaki farka işaret eden “*De ki: "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?(Zümer, 39/9)"*” âyeti ile ilişkilendirmek de mümkündür.

Yûnus Emre, ilim okuyan kişinin kendisini bilmesi hususunda ısrarcıdır. Bu düşüncesini farklı gazellerin

*‘İlm okımak bilmeklik kendözini bilmekdür
Pes kendözün bilmezsen bir hayvândan betersin
(YE Div., G 248/5)*

*Bilimedün sen seni sadejde ne gevhersin
Mısır'da sultân iken Ken'ân arzû kılursın
(YE Div., G 287/5)*

Beyitleri ile başka beyitlerde de dile getirir. Ancak, Yûnus'un bu hususta neden ısrarcı olduğunu şu beyit çok açık bir şekilde ifade eder:

*Andan yigrek ne vardur kişi bile kendözün
Kendözün bilen kişi kamulardan ol güzün
(YE Div., G 247/1)*

Beyitteki ifadesiyle kişinin kendisini bilmesinden daha iyi ve güzel bir şey yoktur. Kendisini bilen kişi insanların seçkini, şâirin söylemiyle *güzînidir*.

İnsan, yaratılış silsilesinin son halkası, Allah (c.c.)'ın yer, gök, bitkiler ve hayvanlardan sonra yarattığı en üstün, en şerefli varlıktır. “*Biz insanı en güzel biçimde yarattık*” manasındaki “*Lekad halaknel'insane fi ahseni takvîmin*” (Tîn/4) âyeti de insanın güzel ve

özel yaratılışını açıkça belirtir. Allah (c.c.), “eşref-i mahlûkât” olarak nitelenen insanı yarattıktan sonra “Onu şekillendirdiğim ve ruhumdan üflediğim zaman, onun için secde edin!” manasındaki “Feizâ sevveytühû ve nefahtü fihi min rûhî fekaû lehû sâcidîn. (Hicr, 15/29)” ve “Summe sevâhu ve nefeha fihi min rûhihî: Sonra (Allah), onu düzenledi ve onun içine (vechin, fizik vücudun içine) ruhundan üfürdü(Secde, 32/9)” âyetlerinde buyrulduğu üzere kendi rûhundan üflemiş ve canlı kılmıştır. Ona düşünebileceği bir akıl ve başkalarıyla görüşüp anlaşabileceği konuşma yeteneği bahşetmiştir. İnsanı diğer yaratıklardan ayıran ve üstün kılan özellikleri konuşma yeteneği ve aklıdır. İnsan, önce aklıyla düşünüp muhâkeme ederse girişeceği işi en yararlı bir şekilde sonuçlandırabilir. Yapacağı işten kendisi ve çevresi için azamî derecede verim alabilir, kârlı çıkabilir, çevresine yararlı olabilir.

Ancak, bunlardan önce insan akli vasıtasıyla kendini tanımaya çalışmalıdır. Evrene ve çevresinde olup bitenlere bakıp düşünmeli, diğer yaratıklarla kendisi arasındaki farkı kavramalı, okuyup bilgi edinmeli, ne olduğunu, sorumluluklarının neler olduğunu öğrenmeli/kavramalı, bu öğrenme ya da kavrama ile hayatına yön vermelidir. Yahut yaşamını bu öğrenme ekseninde kurgulamalıdır. Bu öğrenmeyle nefsini tanıyan ve varoluş sebebinin bilincine varan insan sorumluluklarının gereğini yapmalı, Rabbine, çevresine, yaşadığı topluma ve diğer varlıklara karşı görevlerini yerine getirmelidir. Bu bağlamda, Allah (c.c.)’a karşı kulluk görevlerini aksatmamalı; nefesine, insanlara, hayvanlara ve bitkilere kötü muamele etmemeli; muhtaç durumda olanlara yardım etmeli, çevresini düzenleyip güzelleştirmeli, kendisi ve başkaları için dünyanın daha güzel ve rahat yaşanabilir bir ortama ve huzura kavuşmasına katkıda bulunmalıdır. Bütün bunları yapabilmek için de öncelikle okuyup bilgi edinmeli, ilim sahibi olmalıdır.

Yûnus Emre’ye göre insan bilgi edinmeli, ama öğrendiği bilgiyle yetinmemelidir. Dîvânî’nin değişik yerlerinde atıfta bulunduğu his ve sezgiden yoksun bilgi, farklı ad ve sıfatlarla anılsa da okuma ve tefsir ile öğrenilen kuru, ham bilgidir ve insanın dînî-ledünnî hususları kavramasında yetersizdir. Yûnus, okuma ve tefsir ile öğrenilen bilginin, onu ruhuyla hissetmeyip ömrünü onun gerektirdiği şekilde yaşamayan kişiye bir yarar sağlamayacağı görüşündedir. Böyle davranan bir kişinin Ortağı Olmayan’dan (*Lâ-şerîkden*) okuyup ona ortak koşacağını, bire iki diyeceğini, doğru ve gerçeği bilmeyeceğini, Kur’ân’ı bırakıp başka kitapları kaynak

vereceğini, gönlünde Allah korkusu ve günahlarının bağışlanma ümidi olmayacağını söyler:

*Lâ-şerîkden okursın sonra şerîk katarsın
Bire iki dimegi kimden fetvâ dutarsın*

*Dîn ü îmân bünyâdı toğrulıkla gerçeklik
Ol tamâm olmayıcak neyile dîn çatarsın*

*Çün Kur‘ân gökden indi anı Allâh buyurdu
Andan haber virsene hâ kitâbdan ötersin*

*Okursın tasnîf kitâb niçe binâ vü i‘râb
Havf ü recâ sende yok eyle ki bir Tatar'sın
(YE Div., G 248/1-4)*

Okumak ve ilim tahsil etmek doğruyu yanlış bilmeyi, yapılan hataları bir daha tekrarlamamayı, tekrar günah işlememeyi, geçmişte yapılan hatalardan ve yanlışlardan ibret almayı öğretmelidir. Kişi okuma ve ilim tahsili sonunda yine aynı hataları tekrarlıyor, benzer yanlışları yapıyor ve günâh işlemeye devam ediyorsa okuduğu kitapların ve öğrendiği ilmin kendisine bir yararı yoktur, ne iş yarayacağını bilmeden boşuna okumuştur (*görmeden taş atmıştır*):

*‘İlm okumak ma‘nîsi ‘ibret anlamagiçün
Çün ‘ibretden degülsin görmedin taş atarsın
(YE Div., G 248/6)*

Yûnus, başkalarına bilgi satmaya kalkışmak, bilgili geçinmek ve bilgiçlik taslamaya da karşıdır. Okuyup tedarik etmekle öğrenilen bilgi ve ilmin yalnızca başkalarının hata ve yanlışlarını düzeltmek, onlara farklı konularda bilgi vermek, bazı husus ve konularda kural koymak, ama benzer husus ve konulardan kendini sorumlu tutmamak düşüncesiyle kullanılmasını doğru bulmaz. Kişi öğrendiği, inandığı ve savunduğu bilgi ile ilmin gereğini önce kendi yerine getirmeli, *söylemi ile eylemi* bir olmalıdır. Eğer bunu yaparsa inandığı bilgi ve ilmin gereğini yapıyor demektir. O zaman bilip inandıklarını başkalarına öğretmeye çalışması ve onlardan öğrettiklerinin gereği gibi davranmalarını beklemesi yadırganmaz. Aksi halde, anlattıklarını kendisi uygulamıyorsa inandırıcı olmaz. Eleştirilere maruz kalır, alaya alınıp gülünç duruma düşebilir. Daha da kötüsü, günaha girer:

*Halka fetvâ virürsin yâ sen niçün dutmazsın
‘İlmün var ‘amelün yok hâ günâha batarısın
(YE Div., G 248/9)*

Yûnus “ilmün var amelün yok” derken başka bir hususa da değinmiş olur.

*Okımagıl ‘ilmün yüzün ilme ‘amel eyle güzin
Aç gönülden bâtın gözin ‘âşık-ma’sûk hâline bak
(YE Div., G 130/2)*

Beytinden de anlaşılacağı üzere örtülü biçimde *ilm ile amel etme* hadîsine atıfta bulunur, öğrendiği bilgiyi ve ilmi hayata uygulayan kişinin gerçek ilim sahibi olduğunu îmâ eder. Zîra hadîs de bu fikri doğrular niteliktedir: “Ali şöyle dedi: “Ey ilim sahipleri! İlmınızla amel edin, hakikaten ilim ehli sadece ilmiyle amel edendir.” (İmam Ebu Bekr Ahmed b. Ali b.Sabit el-Hatibu’l-Bağdâdî, 2010: s. 8/ Mevkuf, Munkati).

Yûnus Emre’deki ilim ve bilgi ile ilgili algılardan biri de hayat tecrübesiyle edinilen bilgidir. İnsan, hayatı boyunca karşılaştığı ya da yaşadığı olaylar ve bu olayların sonuçlarından çıkardığı verilerle bazı konular/hususlar hakkında bilgi sahibi olabilir. Ya da karşılaştığı bazı durum ya da olaylar hakkında daha öncegörüüp tanık olduğu veya öğrendiği şeylerle kıyaslama yaparak bir hükme varabilir. Kışı takiben bahar ve ardından yazın gelişini anlatan beyitler, Yûnus Emre’nin hayat tecrübesi ile edindiği bilgilerle yazılmıştır denilebilir:

*Yine bu bâd-ı nev-bahâr hoş nev‘ ile esdi yine
Yine kışun sovuğu fuzûllığın kesdi yine*

*Yine rahmeti bî-kıyâs yine ‘işret oldı dem-sâz
Yine geldi bu yini yaz kutlu kadem basdı yine*

*Yine yini hazîneden yini hil‘at giydi cihân
Yine virildi yini cân ot u ağaç sesdi yine*

*Ölmüş idi ot u şecer dirilüben girü biter
Müşriklere nükte yiter var eyledi nesli yine
(YE Div., G 312/1-4)*

İnsanların zevk, eğilim ve yönelimlerinden bahseden aşağıdaki beytin de Yûnus'un hayat tecrübesi ile edindiği bilgilerle yazıldığı söylenebilir:

*Kimi 'avret oğlan sever kimi mülk-hânumân sever
Kim ser-mâye dükkân sever bu dünye hâlden hâledür
(YE Div., G 59/3)*

Dîvânî'ndan edindiğimiz bilgilerle diyebiliriz ki Yûnus Emre nazarında en makbûl bilgi, sezgi yoluyla ulaşılan/erişilen bilgidir. “Sûfîler, sülûk ile ve yaşanarak öğrenilen bu bilgilerin aynı konularda aklî istidlâl ve kıyaslarla yahut belli metinleri okumakla elde edilen bilgilerden daha üstün olduğuna inanırlar.” (Süleyman Uludağ, 2003: s. 55) cümlesinde de belirtildiği üzere sezgi ile erişilen bilgi okuma ve tedris sonucu öğrenilen bilgiyle mukâyese bile edilemez. Bir başka deyişle, sezgi ile erişilen bilginin yanında okuma ve tedrisle öğrenilen bilginin bir önemi yoktur. Sezgiyle erişilen bilgiye ulaşmanın yolu ise aşktan geçer. Öğrenilen hikmet bile olsa, akla istinat ettiği ve aşkla yoğunlaşmadığı müddetçe makbul sayılmaz.

*'İlm-i hikmet okıyanlar 'ışkdan fakîr durur bunlar
Mansûr oldum asun beni hep dillerde söyleneyin
(YE Div., G 268/8)*

Hikmet, sözlükte “1. İnsanın, mevcudatın hakikatlerini bilip hayırlı işleri yapmak sıfatı. Hakîmlik. Eşyanın ahvâlinden, hârici ve bâtini keyfiyetlerinden bahseden ilim. (Buna İlm-i Hikmet deniyor) 2. Herkesin bilmediği gizli sebep. Kâinattaki ve yaratılıştaki İlâhî gâye. 3. Ahlâka ve hakikata faydalı kısa söz. 4. Sır. 5. Bilinmeyen nokta. İlim, adâlet ve hilimin birleşmesinden doğan değerli sıfat. 6. Kuvve-i akliyenin vasat mertebesidir. Hakkı hak bilip imtisal etmek, batılı batıl bilip içtinab etmektir. 7. Allah'a itaat, fıkıh ve sâlih amel. 8. Akıl, söz ve hareketteki uygunluk. 9. Hak emre uymak. 10. Allah'ın yarattıklarında tefekkür. (Bak: felsefe)” (www.osmanlicaturkce.com) manalarına gelen çok anlamlı ve çok amaçlı bir sözcüktür. Kelimenin geçmişten günümüze süregelen kullanımında hekimlik (tıp), felsefe, mantık, içinde gizli, sırlı ve keşfedilmesi gerekli mana/manalar barındıran söz, çoğunlukla atıf yapılan anlamlarıdır.” Yûnus Emre de yukarıdaki beyitte kelimenin kitâbî bilgilere dayalı *hekimlik (tıp), felsefe ve mantık manalarına atıfta bulunmuş olmalıdır. Nitekim,*

*Bir dem cehâletde kalur hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem talar hikmetlere Câlinûs u Lokmân olur
(YE Div., G 49/5)*

beytinde Eski Yunan hekimi Câlinûs (Galen) ile adı Kur'ân'da da zikredilen Lokmân'ı hikmet ile birlikte anması, hikmetin akla ve fikre dayalı bilgilere istinat eden hekimlik (tıp), felsefe ve mantık bilimine atıfta bulunduğu izlenimi veriyor. Oysa Yûnus nazarında aşkla beslenmeyen ve sezgiyle desteklenmeyen ilmin hikmet bile olsa kitâbî olduğu için fazla ehemmiyeti yoktur.

*İlim hod göz hicâbıdır dünyâ âhret hisâbıdır
Kitâb hod 'ışk kitâbıdır bu okunan varak nedür
(YE Div., G 37/4)*

beytinde ilmi göz perdesi ya da örtüsü ile dünyâ-âhret hesâbı olarak nitelemesi de düşüncemizi destekler mâhiyettedir. Büyük bir olasılıkla hikmeti aklî, fikrî ve zihnî bir ilim olması hasebiyle yetersiz bir ilim olarak gören Yûnus Emre sanki aşk olmadan meşk olmaz der gibidir. Akabinde de “aşkın kendisi kitaptır, (öyleyse) okunan bu yaprağa ne gerek var” diyerek aşkın yaşanan bir hâl olduğunu ve aşk varken kitaptan bilgi öğrenmenin yararsız ve gereksiz olduğunu îmâ ediyor.

Yûnus nazarında gerçek ilim ve bilgiye erişme yolunun aşktan geçmesi gibi ibâdet de aşkla yapılmalıdır. *İsteksiz yapılan işin hayra vesile olmaması gibi* aşktan yoksun ilim, amel, dindarlık ve ibâdet de helâl sayılmaz:

*Miskîn Yûnus zehr-i kâtil 'ışk elinden tiryâk olur.
İlm ü 'amel zühd ü tâ'at pes 'ışksuz helâl olmaya
(YE Div., G 5/7)*

Denilebilir ki Yûnus için makbûl tek ilim yolu aşktan geçen, aşk ve cezbe ile erişilen, ma'rifet ve irfân olarak adlandırılan bilgi ve ilimdir. Bu bağlamda aşk ve sezgiyle erişilen bilgi için ma'rifet, bu bilgilerin tümü, ilmi için de irfân demek yanlış olmaz. Halk arasında kullanılan “ilim rfân sahibi” ifadesi de muhtemelen sezgi ve tecrübe yoluyla erişilmiş bilgilere, ilme sâhip kişileri kasdetmek için söylenmiş olmalıdır. Yûnus'un, hâlini anlatmak için irfân sâhibi kişi

istememesi de, irfân sâhibi kişiyi hâl ehli görüp ona yüce bir değer verdiğinin, onu kendisiyle hem-hâl bulduğunun bir göstergesidir:

*Yûnus Emrem kimseler hiç bilmedi hâlüm benüm
Hâlümü 'arz itmege bir merd-i 'irfân isterem
(YE Div., 228/6)*

Bu bilgiye okuyup tedris etmekle erişilmez. Yûnus'un

*Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi
Şöyle kaldılar 'âciz bilmediler ne bâb durur
(YE Div., G 47/4)*

beytinde belirttiği üzere ilim öğreten medrese müderrisleri bile bu dersi okumayıp zâhırde kalmış, öze inemeyip batına nüfûz edememişlerdir. Aslında, beyitte bir gerçeğe vurgu yapılmıştır: Bu ders medresede okutulmaz. Medreselerde genellikle zâhirî ve tâbiî bilimler okutulur. Medreselerde okutulan genellikle deney ve gözleme dayalı, kitâbî bilimlerdir. Oysa aşk medresede okutulan bir ders değil, kişinin içinde bulunduğu durumu ifade eden rûh hâlidir. Bu hâlin, yani aşkın belirli bir kitâbî yoktur. Sırrı açık olarak bilmek isteyen kişi aşktan bir varak okumalı, zâhirî ilmi bir yana bırakıp *güzünü ilm için harcamalıdır*. Gönül gözünü açıp âşık ile ma'sûk hâline bakmalı, hâli kâlden seçmeli ve ikilikten geçip Hak'tan yana uçmalıdır. Sıfatlarını bilip Hakk'a itaat etmeli, ma'rifet sâhibi olup aşktan bir varak okumalıdır. İyi-kötü nam ve özel-genel ayrımı yapmamalı, nazarında ak ile kara bir olmalıdır:

*İy çok kitâblar okıyan sen kim dutarsın bana dak
Tâ bilesin sırrı 'ıyân gel 'ışkdan okı bir varak*

*Okımağıl 'ilmün yüzün ilme 'amel eyle güzin
Aç gönülden bâtın gözün 'âşık-ma'sûk hâline bak*

*Gör ma'sûkun ne işdedür 'âşık dahı ol işdedür
İkisi bir sır işdedür iki sanup kalma irak*

*İkilikden geçemedün hâli kâlden seçemedün
Hak'dan yana uçamadun fakılık oldu sana fak*

*Ger sen sana geldünise sıfat nedür bildünise
Hakk'a mutî' oldunısa ne kim dirisen bana hak*

*Bilmeyesin bed-nâm u nâm bir ola sana hâs u 'âm
Bildünise 'ilmi tamâm gel imdi okı bir varak*

*Yirde vü gökde 'ışkıla 'ışkdan gelür her söz dile
Bî-çâre Yûnus ne bile ne kara okıdı ne ak
(YE Div., G 130/1-9)*

Âşık aşk kitâbını bazen sevgilinin yanağının ve dudağının gubârî ve reyhânî hattında, bazen sevgilinin selvi boyunun Elif'inde, bazen de çörekotunu çağrıştıran ve süveydâya ilhâm veren beninin sevdâsında görüp okur.

*Ben bu 'ışk kitâbını okıdum tahsîl kıldum
Hâcet degüldür bana ağa kara yazaram
(YE Div., G 171/2)*

Aşk, geçmiş yüzyılların sivil toplum kuruluşlarından olan ve dînî-tasavvufî eğitim veren tekkelerde öğretilen/öğrenilen bir hâl ya da hâlettir. Yûnus'un deyimiyle *aşk bir acayip hâldir. Âlimler bilgiçlik davası güder, ama ilim hikmet ile bu sırra eremezler. Bu sır ilme, kitaba sığmaz; âlem ilmini okuyan bu yolda âciz kalır, aşka el süremez. Değme göz bu hâli göremez, bu aşkı talep edene ola ki Allah nasip ede. Ecelsiz ölen ve candan geçen aşkın sırrını görür. Can derdine düşen bu sırrın sofrasına eremez:*

*Bu bir 'acâyib hâldür bu hâle kimse irmez
'Âlimler da'vî kılur velî degme göz görmez*

*'İlmile hikmetile kimse irmez bu sırra
Bu bir 'acâyib sırdur 'ilme kitâba sığmaz*

*'Âlem 'ilmin okıyan dört mezheb sırrın tuyan
'Âciz kaldı bu yolda bu 'ıška el uramaz*

*Bu 'ışkun sırrı 'aceb bu 'ışkı eyle taleb
Meger ki vire Çalab anı degme göz görmez*

*Anı ol kişi görür kim ecelsüzün ölür
Bu nasîbi ol alur anlar ki cânâ kalmaz*

*Her kim kaldı cânına irmeyiser hânına
Vardı düşdi haşırda dahı bir cânâ kalmaz*

*Hadîs'dür Mustafâ'dan 'ışkıla ikrâr didi
Binde bir 'ârif bunu bakup okıyubilmez*

*Yûnus cânunu berk it bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret şâhına vâsıl olmaz
(YE Div.; 2006: G 110)*

Aşkta gönül, bir mürşidin rehberliğinde mecâzî bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk meşakkatli, çileli, sıkıntılı ama umutlu ve sonu mutlu bitecek bir yolculuktur. Rûhun Elest Bezm'inde cezbesine kapılıp bir daha etkisinden kurtulamadığı, makamı ulu, merâmı âlî ve eyyâmı ezelf bir hâletdir:

*'Işk makâmı 'âlîdür 'ışk kadîm ezeldür
'Işk sözünü söyleyen cümle kudret dilidür
(YE Div., G 25/1)*

Aşkın mekânı gönüldür. Bir başka ifâde ile aşk gönülde tecellî eder, gönül de aşk işini çok iyi bilen aşk ustasıdır:

*Resm-i 'aşk-ı 'âşıkı itmekde mâhirdür gönül
Dâ'ima derd ü belâ çekmekde kâdirdür gönül
(Tarlan, 1992: 200)*

Akıl şerât kuralları çerçevesinde dînî vecibeleri yerine getirmeğe çalışır. Anlama ve algılamada ise kıyaslama ve sorgulama yöntemini esas alır. Ancak, akıl âlemi, âlemin görünmeyen yüzünü ve varoluşun/yaratılışın sebebini algılamada yetersiz kalır. Aşkı bilmez ve tanımaz, aşkta devre dışı kalır. Aklın algılamadaki/anlamadaki acizliği ve yetersizliği nedeniyle gönül devreye girip amaca aşkla ulaşmaya çalışır. Bunun bilincinde olan Yûnus Emre de

*Şerî'at-Tarîkat yoldur varana
Hakîkat-Ma'rifet andan içerü
(YE Div., G 290/8)*

diyerek şerîat ve tarîkatın birer yol olduğunu söyler. İkinci mısradaki ise hakikat ve ma'rifetin bu ikisinden içeride olduğunu vurgular. Bu söylemiyle amaca ulaşmak isteyenler için şerîatın da tarîkatın da yol olduğunu, ancak hakikat ve ma'rifetin her ikisinden de hem mesâfe hem de merteye bakımından içeride ve ileride olduğunu belirtir. Aşağıdaki beyit, Yûnus'un dilinden şerîat, tarîkat, hakikat ve ma'rifet sıralamasını daha açık bir şekilde beyan eder:

*Evvel kapu şerî'at geçse andan tarîkat
Gönül evi ma'rifet 'ışk hakikat içinde
(YE Div., G 295/5)*

Beyte göre kapı diye nitelenen ilk basamak olan şerî'at¹. doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. âyet, hadîs ve icmâ-i ümmet esaslarına dayanan dîn kâideleri”(Devellioğlu, 2004: 994)manalarına gelen dînî bir terimdir. Kur'ân, hadîs, dînî kâide ve vecîbelerin okunması ile öğrenilebilecek bir ilim olup Allah'ın emir ve yasaklarını kavratmayı esas alır:

*Evvel kapu şerî'at emr ü nehyi bildürür
Yuya günâhlarını her bir Kur'ân hecesi
(YE Div., G 351/3)*

Tasavvufta şerî'at akıl temsilcisi zâhidin, ondan sonraki basamak tarîkat ise gönül temsilcisi âşıkın yoludur. Kendisine iyi bir gelecek hazırlama vecennete girme arzusunda olan zâhid ve diğer akıl taraftarı tiplerin aksine âşık için eşyanın sırrına vâkıf olma ve Mutlak Varlık'a erme yolu tarîkatten, tarîkat vesilesiyle tanış olacağı aşktan geçer. Yûnus'un, bir önceki beyittegönül evi ma'rifet 'ışk hakikat içinde derken tarîkat eğitimi ve aşk vasıtasıyla kişinin ma'rifet sâhibi olup hakikate erişeceğini îmâ ettiği seziliyor.

Yûnus'un bu terimleri açıklayışı da sezgimizle örtüşür mahiyettedir. Bu bağlamda, şerî'at ilmin evvelidir. Yûnus'un deyişiyle sûretidir.

*Şerî'at şîrîn olur işidene hoş gelür
Ne kim dilerse kılur ol şerî'at içinde
(YE Div., G 295/6)*

*Şerî'at sûret evi tâ'ate girer kavî
'Âleme çıkdı çavı 'ubûdiyyet içinde
(YE Div., G 295/10)*

Kişi okuyup âyet, hadîs ve dinî kâ'ideleri öğrenmeli, Allah'ın emir ve yasaklarını bilmeli ve kulluk görevlerini aksatmadan yerine getirmelidir. Gece gündüz ibâdetle meşgul olmalıdır:

*Her kim şerî'at bile hem okıya hem kıla
Ol gerek kim er ola dün-gün tâ'at içinde
(YE Div., G 295/13)*

Ancak, bununla yetinmemeli, sûrette kalmayıp öze inmeli ve maddenin iç yüzünü de merak ederek eşyanın doğası hakkında bilgi sâhibi olmalıdır. Kişi, ilmin aslı olan bâtın faslına ise tarîkat eğitimi ile erişebilir.

*İkincisi tarîkat kulluğa bil bağlaya
Yolı toğrı varanı yarlıgaya hocası
(YE Div., G 351/4)*

Kaynak eserlerden edindiğimiz bilgiler ışığında bu eğitim câmilerde, yapısal/kurumsal olarak örgütlenen tarikatlerin tekke, dergâh, hân-kâh ve zâviye adlarıyla anılan birimlerinde, yapısal/kurumsal olarak örgütlenmeyen tarikatlerde ise illegal olarak düzenlenen meclis ve toplantılarda ders, sohbet, vaaz, zikir, âyîn v.d. farklı yöntemlerle verilirdi. “Selçuklu ülkesinde sade insan, dinî konulardaki bilgilerini, sonradan Osmanlı döneminde de devam edeceği gibi, camilerdeki dersler ve vaazlarla artırıyorlardı. Bu hususta hangah ve tekkeler de sade halk için önemli bir kültür menbaı sayılabilir. Temel bir dinî eğitim almasa bile, böylesine dersler kendisini yetiştirmeye kararlı kimseler için yeterli sayılabilir”(Tuncer Baykara, 2012: 33, 34)cümlelerinde eğitim kurumları ile câmi ve tekkelerde verildiği belirtilen dinî eğitime, kapsamını biraz daha genişleterek tasavvufî eğitimi de eklemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Yûnus Emre'ye göre tarîkat, işi cân ile olan cân yoldaşdır:
*Tarîkat cân yoldaşı cân ile olur işi
Tarîka giren kişi dün-gün 'ibret içinde*

(...)

*Tarîkat câna gelür tâ'atına cân kılur
Girmeyen ziyân kılur iş bu devlet içinde
(YE Div.,G 295/7, 11)*

Tarîkata giren kişi dünya malı ve sevdasını terk edip bu yola can vermelidir. Yolun gereğini yerine getirmez, doğru durmayıp yola can vermezse sohbetten nasiplenemez. Tarikat, bıkmış ve bezmiş kişinin yolu değildir, Hak onu kabul etmez. Eğer denize girip dalmaz ve seyrini bilmezse bunun bir değeri yoktur:

*Her kim tarîka gire gerek mâl terkin ura
Yola toğrı cân vire bu tarîkat içinde*

*Ger toğrı turmazısa mâl terkin urmazısa
Yola cân virmezise tuymaz sohbet içinde*

*Tarîkat anun degül ol kılmış yolun melül
Hak kılmaz anı kabül bulmaz rahmet içinde*

*Ger bahrî olmazısa denize dalmazısa
Seyrânun bilmezise yokdur kıymet içinde
(YE Div., 16-19)*

Tarîkitten sonra üçüncü kapı ma'rifettir. Ma'rifet ilmî ve tasavvufî terim olup Klasik Edebiyatta daha ziyâde tasavvufî manalarıyla söz konusu edilir. Gönlün tarîkat eğitimi ve aşk ile eriştiği ilâhî bilgi olarak tanımlanır.

*Üçüncisi ma'rifet cân gönül gözin açar
Bak ma'nî sarâyına 'Arş'a değin yücesi
(YE Div., G 351/4)*

Sözlükte “1. Herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen husûsiyet, ustalıkla yapılmış olan şey. (...). 2. bilme, biliş. 3. hoşça gitmeyen hareket. 4. Vasıta aracı, ikinci el.”(Devellioğlu, 2004: 581)manalarına gelen ve tasavvufî manada “Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında bir tasavvuf terimi”(Süleyman Uludağ, 2003: s. 55) olarak tanımlanan ma'rifet, bazan ilim anlamında

kullanılsa da ilim ile arasında ayrıntı sayılabilecek farkları da karşılar. “İlim tümel ve genel nitelikteki bilgileri, mârifet tikel, özel ve ayrıntılı bilgileri ifade eder. İlmin karşıtı cehil, mârifetin karşıtı inkârdır. Bu sebeple ilim kelimesi her zaman mârifetin yerini tutmaz. İlk dönemlerden itibaren sûfiler, sûfi olmayan âlimlerin ulaştıkları bilgilerden farklı ve kendine has bir bilgiye sahip olduklarına inanmışlar, bu bilgiyi mârifet, irfan, yakîn gibi yine kendilerine has terimlerle ifade edip bunun için bazan ilim kelimesini de kullanmışlardır. Ancak, ilim terimini mârifet anlamında kullandıklarında bunu tasavvufî terminolojiye ait bazı sıfatlarla niteleyerek “ledün ilmi, batın ilmi, esrar ilmi, hâl ilmi, makam ilmi, fenâ-bekâ ilmi, mükâşefe ve müşâhede ilmi” gibi tabirler oluşturmuşlar, bu tabirlerle mârifet dedikleri ilâhî esrar ve hakîkatlere, nefsin niteliklerine, varlıkların durumuna ve gayb niteliğindeki bazı hususlara ilişkin bilgiyi kasetmişlerdir. Mârifetin mukaddimesinin ilim, ilimsiz mârifetin muhal, mârifetsiz ilmin vebâl olduğuna inanan sûfiler, mârifetin ledünnî bir ilim sayıldığı görüşündedirler.”(Süleyman Uludağ, 2003: s. 55). Bu cümlelerde ma‘rifet karşılığı olarak kullanıldığı belirtilen terimlerden “ledün ilmi (ilm-i ledün)” tabirini şu beyitte görmek mümkündür. Şâir, akabinde seyr ü sülûk ifadesini de zikrederek ledün ilmine okuma ve tedris ile değil tarîkat eğitiminde öğrenilen bilgiler ışığında sezgi yoluyla eriştiğini îmâ eder gibidir:

*Levh ü kalemde yazılan tertîb-i tevhîd okuram
İlm-i ledün seyr ü sülûk güftâr iden gelsün berü
(YE Div., G 287/3)*

*Sa'd benem sa'îd benem Yûnus dahı benümledür
İlm-i ledündür üstâdum ol esrârı tuyan benem
(YE Div., G 187/13)*

*Ma'rifet gönül ile dün ü gün zârı-y-ıla
Söylesem gelmez dile sırr-ı sıfat içinde*

*Ma'rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı
Bahrî gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde*

*Ma'rifet andan irak anun degüldür durak
İşi olsa da yavlak anun bu ad içinde
(YE Div., G 295/8, 20, 21)*

“Mârifet Allah, insan ve âlemle ilgili kapsamlı bir bilgi olmakla beraber tasavvufta esas olan “mârifetullah” denen özel bilgidir. Âlem ve nefis hakkındaki mârifet ise Allah’ı tanımanın aracı olması bakımından değerlidir. Bu sebeple mârifetullah “Allah’ın zâtı, sıfatları, filleri ve isimleri hakkındaki bilgi” şeklinde tanımlanmıştır. Fakat Allah’ı bu şekilde tanımak da insanın kendini tanımasına (ma’rifetü’n-nefs)bağlıdır. Nefsini bilen kimsenin rabbini bileceğini belirten hadîs de (Süyûtî, el-Hâvî, II, 451-455; ed-Dürerü’l-müntezîre, s. 185) bunu anlatmaktadır. (...) İnsanın nefsini bilmesi rabbini bilmesinin başlangıcı, rabbini bilmesi nefsinin bilmesinin neticesidir; yani, insan nefsinin sıfatlarında ârif olmadıkça rabbinin sıfatlarını idrak edemez.”(Süleyman Uludağ, 2003: s. 55).

Ma’rifetullâha eren âşık için artık gören gönül gözü; işiten, gören, gösteren, söyleyen ve söyleten ise O, Allah (c.c.)’tır:

*Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser
(YE Div., G 24/5)*

*Dinleyen ol işiden ol gören ol gösteren ol
Her sözi söyleyen ol sûret cân menzildir
(YE Div., G 25/2)*

Dördüncü kapı hakikat olup Yûnus Emre’nin söylemiyle dört kapı içerisinde en yücesidir:

*Dördüncüsü hakikat ere eksük bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadîr ola gicesi*

*Bu şerî’at güç olur tarikat yokuş olur
Ma’rifet sarplık durur hakikatdür yücesi
(YE Div., G 351/6, 7)*

Hakikat sözlükte “1. bir şeyin aslı ve esâsı, mâhiyeti. 2. Gerçek, doğru, gerçekten, doğrusu. 3. sadâkat, doğruluk, bağlılık, kadirbilirlik. 4. s. mecâz karşılığı, esâs olarak kullanılan [kelime]. 5. ed. bir kelime neyi anlatmak için konulmuşsa, bu kelimenin o mânâda kullanılması...”(Devellioğlu, 2004: 313) manalarına gelen bir sözcüktür. Tasavvufî manada ise hakikat “zâhirin ardındaki örtülü ve gizli mâna, dinî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sirlara

âşinâ olunması” gibi anlamlar ifade eder. İlk sûfîler hakikat terimini daha çok “ilâhî gerçeklere ve sırlara âşinâ olmak, Hakk’ın tecellilerini temaşa etmek” anlamında kullanmışlardır.”(Mehmet Demirci, 1997: 178). Yûnus Emre’ye göre hakîkate eren ve hakîkati bulanların canları mahabbet içindedir. Bir başka deyişle, hakîkati gören Allah sevgisi ile donanmış ve muhabbetullâha ermiştir. Hakîkate eren kişi kahr ve lutfu bir gözle bakmalıdır:

*Hakîkat ‘ışkdur ‘ıyân görsün ol şebih beyân
Hakîkat donın geyen ağır hil’at içinde*

*Hakîkate irenler hakîkati bulanlar
Ne bahtludur cânları hep mahabbet içinde*

*Her kim hakîkat süre kahrı lutfu bir göre
İş açta togrı dura bu hakîkat içinde*

*Ger togrı turmazısa yolına irmezise
Kahrı hoş görmezise adı yok ad içinde*

*Anun degül hakîkat ol devlet ol nasîhat
Evvel âhir ‘âkıbet bulunca mât içinde*

(YE Div., G 295/9, 12, 22-24)

Mutlak Varlık’a ulaşma amacına yönelik bu yolculukta gönül sürekli değişim yaşar ve hâlden hâle girer. Aşkta gönlün geçici olan hâlleri ve makâmı vardır. Hâller daha kısa süreli durumlar iken makâmı hallere göre uzun sayılabilecek bir zaman dilimini kapsar. “Sufîler hâl ile makam arasındaki farkları tespit ederken hâllerin geçici, şimşek gibi parlayıp sönen, makamların ise kısmen sürekli olduğunu söylerler” (Mustafa kara, 2012: 273) cümlesi de makamın hâle göre daha uzun bir zaman dilimini kapsadığını doğrular niteliktedir. Gönül, çıktığı bu mecâzî yolculukta maddenin özünü anlamaya, yaratılışın sırrını ve amacını öğrenmeğe odaklanır. İlâhî cezbeye kapılıp aşka düşmüş gönül yolculuk esnasında bazen gördükle--ri karşısında büyülenip hayran olur, bazen mutlu, bazen de giryan olur (ağlar):

*Hak bir gönül virdi bana hâ dimedin hayrân olur
Bir dem gelür şadî olur bir dem gelür giryân olur
(YE Div., G 49/1)*

Başlangıçta çiğ ve yanmamış olan sâlik yolculuğun seyri içerisinde yanar, pişer ve olgunlaşır. Mevlânâ'nın deyiimiyle “*hamdım, yandım, piştim*” demek ister:

*Tapduğ'un tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskîn çigidük bişdük el-hamdüli'llâh
(YE Div., G 292/8)*

Bu yolculuğun ileri merhalesinde mürşidin himmeti, âşığın gayreti ve sabrı, Allah (c.c.)'ın inâyeti ile gönül gözü açılır ve âşık ilâhî sırlara vâkıf olmaya başlar. Mürşidin nazarı ve himmeti

*Mevlânâ Hudâvendigâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdır
(YE Div., G 64/4)*

*Geyikli Baba bize bir kez nazar kılaldan
Hâsıl oldu Yûnus'a her ne ki vâyesidür
(YE Div., G 29/10)*

*Tapduk eydür bu Yûnus'a bu 'ışk Hakk'a irse gerek
Kamulardan ol yücedür ben ana niçe ireyin
(YE Div., G 266/6)*

Beyitlerinde belirtildiği üzere âşığa çıktığı yolculukta teşvîk vesilesi olursa, âşık yılmadan ve yorulmadan azmettiği bu yolculukta başarılı olup amacına ulaşır.

Dîvân'ındaki okumak, öğrenmek, bilgi edinmek, bilmek, ilim öğrenmek ve ilim sâhibi olmakla ilgili çok söz eden ve bu konularda bilgil veren Yûnus Emre'nin ümmiliği üzerinde çok düşünülmesi ve görüş alış-verişinde bulunulup muhâkeme edilmesi gereken bir husustur. Şimdiye kadar hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerine çok yazılması ve konuşulmasına rağmen bu konuda yeterli seviyede fikir beyan edildiği söylenemez. Dîvân'ının

*Ol dost bana ümmî dimiş hem adımı Yûnus komuş
Dilüm şeker gevdem kamış bu söyleyen nemdür benüm*

*Ümmî benem Yûnus benem dokuz atam dördür anam
'İşk odına düşüp yanam sûk u bâzâr nemdür benüm
(YE Div., G 170/6, 7)*

Şeklindeki beyitlerinde ümmî olduğunu söyleyen Yûnus Emre, ilkinde bu sıfatın dost tarafından kendisine verildiğini söyler. İkinci beyitte ise “*ümmî benem*” diyerek bu sıfatı sahiplenmiş gibi gözükür. Ümmî, sözlükte “*anasından nasıl doğmuş ise öyle kalıp okuma yazma öğrenmemiş [kimse]*” (Devellioğlu, 2004:1128) manasına gelen bir sıfat olarak tanımlanır. Sözcüğü bu anlamıyla algılasak Yûnus Emre’yi ümmî olarak kabul etmek yanlış, hatta imkânsız olur. Hayat hikâyesinden öğrendiğimiz kadarıyla Önce Hacı Bektâşî Velî’den, onun yönlendirmesi ile de halifesi Tapduk Emre’den irşâd talebinde bulunan ve kendi ifadesiyle *Tapduğ’un tapusunda uzun yıllar kul olan* Yûnus Emre, okul eğitimi görmese bile Tapduk Emre’nin şeyh olduğu tekkede dînî-tasavvufî eğitim görmüştür. Dîvân’ından anladığımız kadarıyla da tekke eğitimi sonucu dînî-tasavvûfî konularda yeterli, hatta ileri düzeyde bilgili konuma gelmiştir. Üstelik tekke eğitiminde öğrendiği bilgiler kendi görüşüne göre aşkla yğrulmuştur ve bilgilerin hasıdır.

Dîvân’ında dînî-tasavvufî konularda okuyucu bilgilendirme endişesi de güden Yûnus Emre’nin kendini *ümmî* olarak nitelemesi kanaatimizce dervîş kişiliğinin ve bu kişiliğin kendisine bahşettiği mütevâzi ve hoşgörülü tavrının bir ürünü olmalıdır. Bu sıfatı kendisine yakıştırmasının diğer bir sebebi *deol dost* nitelemesiyle varlığına îmâ yolllu atıfta bulunduğu rabbi, Yüce Allah (c.c.) karşısında kendini bir kul, bilgisini de hiç ve önemsiz olarak görmesi olabilir. Şâirin bu sıfatı kendisine yakıştırmadan önce ilk beyitte

Ol dost bana ümmî dimiş hem adımı Yûnus komuş

demesi ve akabinde söylediği beyitte,

Ümmî benem Yûnus benem dokuz atam dördür anam

diyerek Dost’un kendisine reva gördüğü sıfat ve adı kabullenmesi düşüncemizi doğrular mahiyettedir. Yine de, bu konunun araştırılmaya muhtaç olduğunu belirtmek gerekir.

Dîvân’ındaki ilim, bilgi, okumak, öğrenmek, bilgi edinmek ve bilmekle ilgili beyitlerden edindiğimiz bilgiler ışığında Yûnus Emre’nin ilim ve bilgi hakkındaki görüşlerini bir kaç maddede özetleyebiliriz: Yûnus Emre’de ilim ve bilgi ile ilgili farklı algılar vardır. Benzer biçimde, bilgi ve ilim edinmenin de farklı yol ve yöntemleri vardır. Yûnus Emre’ye göre İlim insana nefsinin ve rabbini bilmeyi öğretmelidir. Aksi halde, bilgi edinme ve ilim öğrenmeğe hasredilen zaman ve harcanan emek boşa gitmiş sayılır. Yûnus Emre’nin bilgi ve ilim algısında hikmetin önemi büyüktür. Hikmetin,

önemli kolu aşkla erişilen ve ilâhî özellik arz eden faslıdır, akla dayalı felsefe, tıp ve mantık gibi dalları aşktan yoksun olduğu için fazla bir önem arz etmez. Hakîkî ilmeulaşma hususunda ise dört kapı vardır: Şerî'at, tarîkat, ma'rîfet ve hakîkat. İlk kapı şer'îât, ikincisi tarîkattir. Kişi Allah'ın emir ve yasaklarını öğrenmek için şer'îat kurallarını öğrenmeli, ancak şer'îatla yetinmeyip tarîkat kapısından içeri girmelidir. Aşkı tanımanın, aşk vasıtasıyla Allah'ın zât ve sıfatlarını öğrenmenin ve bu hususta bilgi (ma'rîfet) sahibi olmanın yolu tarîkatten geçer. Kişi ma'rîfet vasıtasıyla hakîkate erişir, Allah'ın zât ve sıfatlarını müşâhede eder.

Kaynaklar:

- Baykara, Tuncer; *“Sufi ve Çevre: Yunus Emre Anadolu'sunda Siyasal ve Toplumsal Ortam”*, Yûnus Emre, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2012, s. 33, 34.
- Demirci, Mehmet; *“Hakîkat”*, DİA, TDV Yay., C 15, İstanbul 1997.
- Devellioğlu, Ferit, *osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Ktb., 21. Bsk., Ankara 2004.
- el-Aclûnî, İsmâ'îl b. Muhammed; *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilu'l-ilbâs 'amme'-ş-tehere mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs, II*, 3. bs., Beyrut 1351h.
- Hayâlî Divanı*; Haz. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- İmam Ebu Bekr Ahmed b. Ali b.Sabit el-Hatibu'l-Bağdadi; *İlim Amel Etmeyi Gerekirir*, H. 463, Tashih ve Tahric: İmam Muhammed Nasiruddin el-Elbani, Terc.: Ebu Rumeysa, Ankara 2010.
- Kara, Mustafa; *“Yunus Emre'nin Tasavvufi Kavramlar Dünyası”*, Yûnus Emre, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2012, s. 273.
- Kartal, Ahmet; *“13. Yüzyıl Anadolu'sunda Toplumsal Bilimler”*, Yûnus Emre, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2012, s. 58-60.
- Kartal, Ahmet; *“13. Yüzyıl Anadolu'sunda Müspet Bilimler”*, Yûnus Emre, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2012, s. 47-58.
- Uludağ, Süleyman; *“Ma'rîfet”*, DİA, TDV Yay., C 28, Ankara 2003.
(www.osmanlicaturkce.com)

Yazır, Elmalılı M. Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: Doç. Dr. İsmail Karaçam, Yrd. Doç. Dr. Emin Işık, Dr. Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Yay., C. 9, İstanbul 1992.
Yûnus Emre Külliyyâtı II, Yûnus Emre Divanı-Tenkitli Metin; Haz.: Dr. Mustafa Tatçı, H Yay., Ankara 2006.